

УДК 630*477:630*091

І.П. Соловій, Н.І. Жмурко

Національний лісотехнічний університет України, Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5885-6264>

Національний лісотехнічний університет України, Львів, Україна,
<https://orcid.org/0009-0006-6609-9439>

ПРИРОДООРІЄНТОВАНІ РІШЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОВОГО ФОНДУ: АНАЛІЗ НА ПРИКЛАДІ ШАЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Анотація. Шацька селищна територіальна громада на Волині, що лежить у серці озерно-болотно-лісового Полісся, є яскравим прикладом ефективного застосування природоорієнтованих рішень (NbS). На її території площею понад 75,9 тис. га, значну частину якої займає Шацький національний природний парк (близько 49 тис. га), вдало поєднуються заповідний режим, відновлення боліт, наближене до природи лісівництво та екологічний туризм. Завдяки цим заходам вдається накопичувати вуглець, зберігати біорізноманіття, регулювати водний режим і підвищувати стійкість екосистем до змін клімату. Наукові дослідження підтверджують позитивні результати: фітомаса лісів зросла на 6,2 % за період 1987–2003 рр., відновлюються водно-болотні комплекси, а кількість туристів стабільно збільшується. У Шацькій громаді природоорієнтовані рішення стають дієвим інструментом гармонійного поєднання охорони унікальної природи Західного Полісся та сталого розвитку місцевої економіки в межах біосферного резервату ЮНЕСКО.

Ключові слова. Природоорієнтовані рішення, ренатуралізація боліт, депонування вуглецю, водно-болотні екосистеми, екотуризм.

Шацька селищна територіальна громада Волинської області розташована в унікальному озерно-болотно-лісовому комплексі Українського Полісся, демонструє значний потенціал для впровадження природоорієнтованих рішень (Nature-Based Solutions, NbS) як інструменту збереження, відновлення та сталого використання екосистем для вирішення суспільних викликів, таких як зміна клімату, збереження біорізноманіття та розвиток зеленої економіки.

Загальна площа громади становить 75 903,1 га, з яких 22 583,9 га (29,8 %) припадає на землі лісогосподарського призначення, 21 384,3 га землі (28,2%) припадає на землі сільськогосподарського призначення а ще 22 882,6 га (30,1 %) — на землі природно-заповідного фонду, переважно Шацький національний природний парк (ШНПП) площею близько 48 977 га, де ліси займають понад 27 100 га (рис 1.).

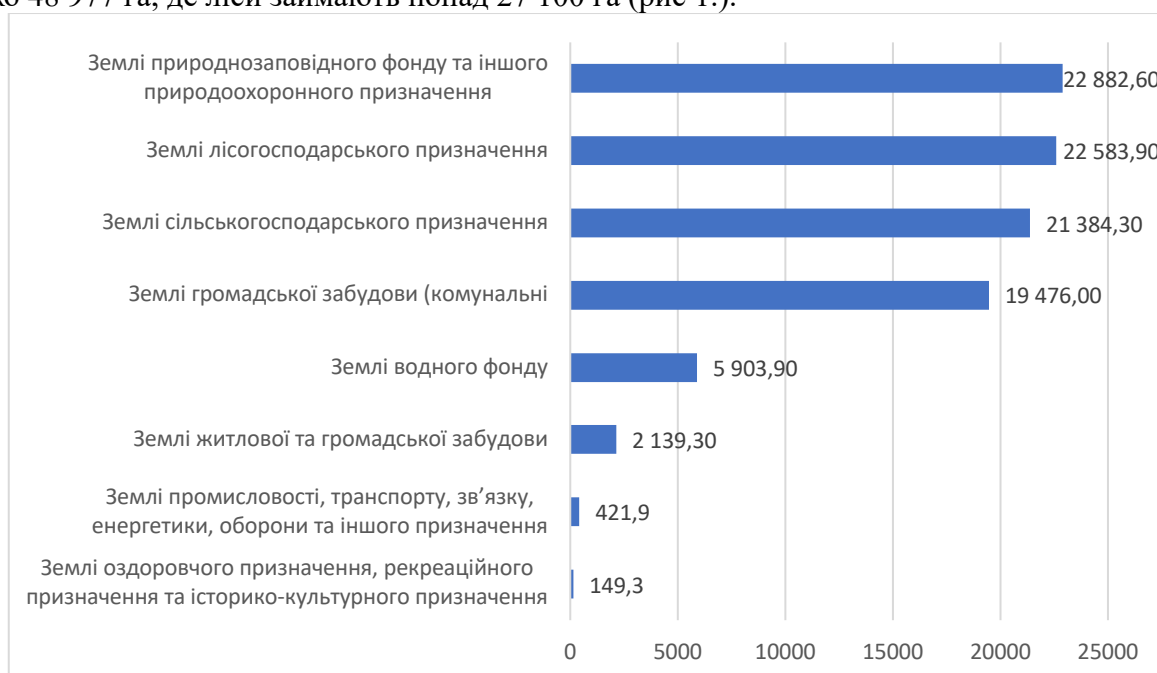


Рис.1. Розподіл земельних ресурсів у Шацькій селищній територіальній громаді, га

Розподіл фітомаси насаджень Шацького національного природного парку у сучасний період характеризується домінуванням хвойних деревостанів, значною часткою м'яколистяних порід та незначною питомою вагою твердолистяних, які виконують не лише ресурсну, а й екосистемну роль у межах транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» ЮНЕСКО (рис. 2).

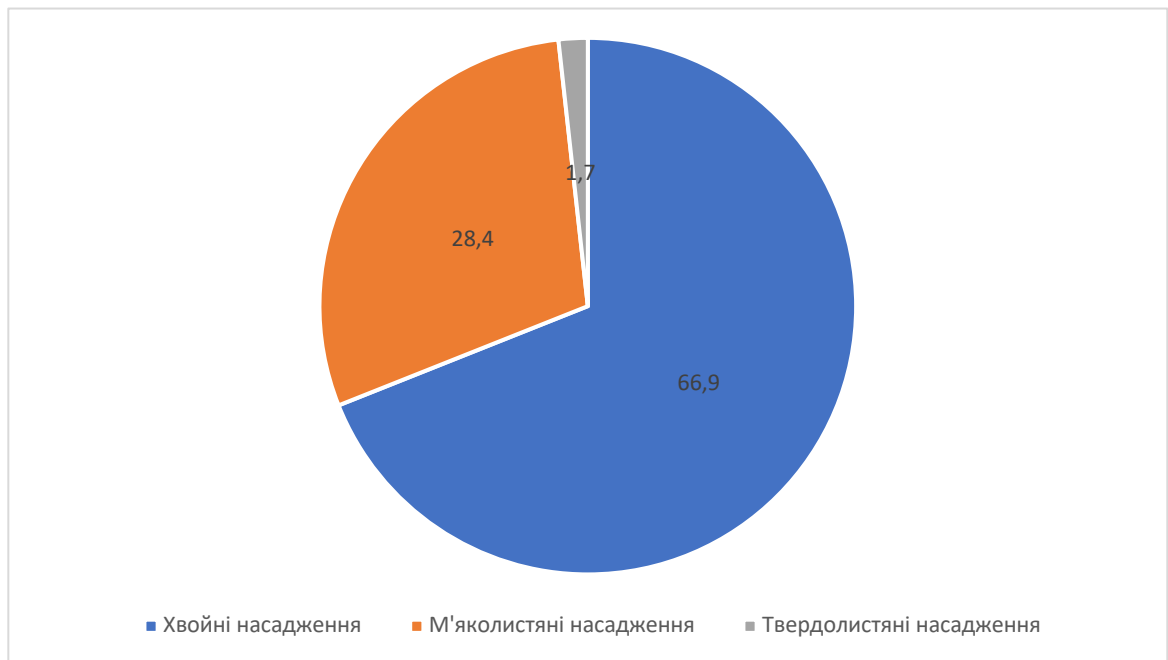


Рис.2. Розподіл фітомаси Шацького НПП, %

Природоорієнтовані рішення тут реалізуються через поєднання заповідного режиму, наближеного до природи лісівництва, екологічного туризму та відновлення болотних комплексів, що дозволяє одночасно забезпечувати адаптацію до кліматичних змін і підтримку місцевої економіки. Відповідно до визначення Європейської комісії [7].

Впровадження природоорієнтованих рішень у лісовому фонді громади значною мірою зумовлене статусом ШНПП, створеного у 1983 році для збереження, відтворення та раціонального використання унікальних поліських природних комплексів. Заповідний режим у парку, що охоплює значну частину лісових масивів (зокрема 10,5 % території в заповідній зоні), є класичним прикладом природоорієнтованих рішень, спрямованим на пасивне відновлення екосистем без інтенсивного господарського втручання. Екологічні стежки, призначені для зменшення антропогенного навантаження на ліси та формування культури дбайливого ставлення до природи. Ці стежки інтегрують освітні елементи з мінімальним впливом на біорізноманіття, що повністю відповідає принципам природоорієнтованих рішень та сприяє депонуванню вуглецю, регуляції водного режиму та підтримці оселищ рідкісних видів, занесених до Червоної книги України.

Дослідження П. І. Лакиди та Г. А. Сахарук (2013) щодо біопродуктивності лісів Шацького національного природного парку на основі польових експериментальних даних, тимчасових пробних площ та повидільної бази лісовпорядкування, підтверджують чітку позитивну динаміку розвитку деревостанів. За період з 1987 по 2003 рік середні таксаційні показники продуктивності зросли: фітомаса деревостанів збільшилася на 6,2%, спостерігалось зростання запасу стовбурової деревини, середньої висоти та діаметру, особливо в соснових і березових насадженнях, які домінують у парку [2].

Це зростання безпосередньо свідчить про високу ефективність заповідного режиму як природоорієнтованого рішення: мінімальне господарське втручання, заборона суцільних рубок і природне поновлення сприяють пасивній сукцесії, підвищенню стійкості екосистем до кліматичних стресів та збільшенню депонованого вуглецю.

Особливо показовими для Шацької селищної територіальної громади є проєкти ренатуралізації боліт та охорони водно-болотних екосистем. За даними Карпюк З. К. та інші, болота є важливим гідрологічним і кліматичним регулятором регіону, осередком депонування парникових газів та територією поширення багатьох рідкісних видів флори і фауни. Автори підкреслюють, що обводнення осушених торфовищ є одним з найефективніших природоорієнтованих рішень: воно відновлює здатність болот накопичувати вуглець з атмосфери, запобігає викидам CO₂ внаслідок мінералізації торфу, стабілізує гідрологічний режим та зберігає біорізноманіття. У межах Шацького НПП та Рамсарських водно-болотних угідь «Шацькі озера» (площа 32 850 га) запроваджено заповідний режим, що охоплює заплави річок, сфагнові болота та перехідні торфовища. Ці заходи, реалізовані у 1999–2003 рр. навколо озер Кримно, Пулемецьке, Острів'янське та Люцимер, призвели до стабілізації рівня води, відновлення рослинного покриву та значного збільшення чисельності водно-болотних птахів (під час міграцій — близько 80 тисяч особин) [1].

Подібні рекомендації щодо ренатуралізації меліорованих систем містяться у роботі Фесюк В. О. (2021), де аналізуються ефективність та проблеми осушувальних систем у Волинській області: автори пропонують інвентаризацію, часткове обводнення та переведення деградованих земель у категорію водного фонду як шлях до відновлення екосистемних послуг [3].

У таблиці 1 сформовано приклади успішного впровадження природоорієнтованих рішень у лісовому фонді Шацької селищної територіальної громади.

Таблиця 1

Приклади впровадження природоорієнтованих рішень у лісовому фонді Шацької селищної ТГ

Тип NbS	Конкретний приклад у Шацькій селищній ТГ	Кількісні показники та ефекти
Заповідний режим у ШНПП	Охорона 27 100 га лісів, заборона суцільних рубок	Депонування >250 тис. т вуглецю; зростання фітомаси на 6,2 % (1987–2003)
Ренатуралізація боліт	Обводнення торфовищ 1999–2003 рр. навколо озер Кримно та ін.	Стабілізація рівня води; зростання чисельності птахів (80 тис. під час міграцій); відновлення депонування вуглецю (Карпюк et al., 2021)
Екологічні стежки	«Лісова пісня», «Світязянка», «ПАРК»	Зменшення навантаження; >150 тис. туристів у 2019 р.
Наближене до природи лісівництво	Поступові рубки в ДП «Шацьке УДЛГ»	Природне поновлення сосни, берези, дуба; щільність підросту 55–183 тис. шт./га
Розвиток екомережі	Інтеграція ШНПП у транскордонний біосферний резерват	Збільшення стійкості до кліматичних змін (Фесюк et al., 2021)

Значний внесок у аналіз природоорієнтованих рішень роблять наукові праці, присвячені наближеному до природи лісівництву в Поліссі. Зокрема, Zhezhkun A.M. (2023) детально розглядають заходи для природного поновлення чистих і мішаних соснових лісів через поступові та вибіркові рубки [10], принципи яких безпосередньо застосовні до Західного Полісся Шацької селищної ТГ. Аналогічні підходи вже частково впроваджуються в ДП «Любомльське лісове господарство» та ДП «Шацьке УДЛГ» на територіях, що не входять до заповідної зони НПП. Дослідження Яценко П.Т. та ін. (2024) щодо спонтанного заліснення верхових боліт Шацького поозер'я підкреслює необхідність активного моніторингу цих процесів як природоорієнтованих рішень для підтримки водного балансу та запобігання пожежам [4].

Аналіз показує, що ці рішення не лише підвищують стійкість екосистем до кліматичних змін (Shvidenko et al., 2017), але й генерують економічні вигоди: розвиток екотуризму забезпечує зайнятість у сфері послуг, а раціональне використання недревних продуктів лісу — додаткові доходи громаді [8]. Водночас Sydorenko et al. (2024) та Boychenko S. et al. (2025) вказують на ризики пожежної небезпеки в поліських лісах, які природоорієнтовані рішення частково пом'якшують. Перспективи розвитку пов'язані з розширенням принципів

наближеного до природи лісівництва на всі землі лісогосподарського призначення, інтеграцією вуглецевого фермерства, відновленням гідрологічного режиму боліт та розвитком зеленої інфраструктури відповідно до політики Європейської комісії в рамках Європейської зеленої угоди та Стратегії ЄС з адаптації до зміни клімату [6; 9].

Таким чином, лісовий фонд Шацької селищної ТГ є моделлю успішного впровадження природоорієнтованих рішень, де поєднання заповідного статусу, ренатуралізації боліт, екологічних стежок та наближеного до природи лісівництва забезпечує баланс між охороною природи та соціально-економічним розвитком. Наукові дані підтверджують високу ефективність цих підходів для стійкості поліських лісів. Подальше розширення природоорієнтованих рішень через міжнародну співпрацю, моніторинг та освітні ініціативи дозволить максимально реалізувати потенціал території, сприяючи збереженню унікальної природи Західного Полісся для майбутніх поколінь.

1. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В., Качаровський Р. Є. (2021). Охорона болотних екосистем у мережі природно-заповідного фонду Волинської області // *Шацьке поозер'я в контексті змін клімату: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Світязь – 2021. С. 15–21.*
2. Лакида П. І., Сахарук Г. А. (2013). Біопродуктивність лісів Шацького національного природного парку. *Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М.*
3. Стратегічний документ економічного розвитку Шацької селищної територіальної громади (2024).
4. Фесюк В. О., Матичук С. С. (2021). Ефективність та проблеми використання меліоративних систем в Рівненській ОТГ Волинської області // *Шацьке поозер'я в контексті змін клімату: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Світязь – 2021. С. 93–98.*
5. Яценко П.Т., Гамкало З.Г., Часковський О.Г., Турич В.В. (2024). Спонтанне заліснення верхових боліт Шацького поозер'я та важливість їх активного збереження. *Науковий вісник НЛТУ України, 34(3), 53–62.* <https://doi.org/10.36930/40340307>
6. Boychenko S. et al. (2025). Analysis of fire risks in recreational contexts. *Sustainability.* <https://doi.org/10.3390/su17052223>
7. European Commission. (2015). Towards an EU research and innovation policy agenda for nature-based solutions & re-naturing cities. Technical Report. Brussels: Directorate-General for Research and Innovation.
8. Shvidenko A. et al. (2017). Vulnerability of Ukrainian forests to climate change. *Sustainability, 9(7), 1152.* <https://doi.org/10.3390/su9071152>
9. Sydorenko S. et al. (2024). Assessment of the surface forest fuel load in the Ukrainian Polissia. *Fire Ecology.* <https://doi.org/10.1186/s42408-024-00265-z>
10. Zhezhkun A.M., Kubrakov S., Porokhniach I., Kovalenko I., Melnyk T. (2023). Close-to-Nature Forestry Measures in East Polissia Region of Ukraine. *South-East European Forestry, 14(1), 15–26.* <https://doi.org/10.15177/seefor.23-04>